

Досвід факультету із організації творчих та науково-практичних контактів із різноманітними спеціальними закладами освіти був широко висвітлений у цілій низці публікацій викладачів та курсантів факультету у таких виданнях як: "Іменем закону", "Закон та обов'язок", "Дефектологія", "Проблеми освіти", "Нові технології навчання", "Соціальна політика та соціальна робота", "Світло" та ін.

Враховуючи те, що майбутня професійна діяльність психологів ОВС характеризується значним рівнем відповідальності та безпеки, колектив психологічного факультету Київського національного університету внутрішніх справ вже протягом десяти років прагне всіляко залучати своїх вихованців до різноманітних видів діяльності у спеціалізованих закладах освіти для дітей-сиріт з особливими потребами. Подібна практика, як свідчить досвід, має вагомий теоретико-практичний потенціал, оскільки сприяє формуванню знань про природу того чи іншого явища, а також вдосконалює гуманістичну основу людської особистості майбутнього офіцера-правоохоронця.

Література:

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. – К.: Лібра, 1996. – 326 с.
2. Володько В.М., Солдатенков М.М. Індивідуалізація навчання студентів // Педагогіка і психологія. 1994. – № 3. – С. 94–98.
3. Легша С.М., Супрун М.О. Правове виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України: сутність, функції та механізм: монографія. – К.: МП "Леся", 2005. – 236 с.
4. Кобильченко В.В., Супрун М.О. Милосердя // Світло, 1997. – №3. – С. 49–50.

УДК 376. 433 (091) (477) "19/20"

Рецензент
Кобильченко В.В.
кандидат педагогічних наук

ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ ДОПОМІЖНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ (кінець ХІХ- початок ХХ ст.)

М.О. Супрун

Дослідження присвячене цілісному історико-педагогічному аналізу процесу розвитку корекційного навчання дітей з обмеженими розумовими можливостями в Україні (кінець ХІХ- початок ХХ ст.). Проаналізовано основні особливості цього процесу на різних етапах суспільного розвитку країни.

Ключові слова: корекція, генеза корекційного навчання, допоміжна школа, діти з обмеженими розумовими можливостями.

Исследование посвящено целостному историко-педагогическому анализу процесса развития коррекционного обучения детей с ограниченными умственными возможностями в Украине (вторая половина XIX – первая половина XX ст.). Проанализировано основные особенности этого процесса на разных этапах общественного развития.

Ключевые слова: коррекция, генезис коррекционного обучения, вспомогательная школа, дети с ограниченными умственными возможностями.

The article is dedicated to the didactic basis problems of personnel training in special schools (the end of the XIX century – the first part of the XX century). The investigation is devoted to the complex historical and pedagogical analysis of the development process of the correctional education of the mentally deficient children in Ukraine (the second half of the XIX – the first half of the XX century). The main particularities of the process on different stages of public development of the country are analyzed.

Keywords: correction, genesis of correctional education, subsidiary school, mentally deficient children.

Як зазначає В.І.Бондар "... у зв'язку з розвитком психології й удосконаленням системи народної освіти об'єктом посиленої уваги стали діти з легкими формами розумової відсталості, неуспішність у навчанні яких виявлялася в молодшому шкільному віці. Все більше лікарів, педагогів і психологів не могли обійти увагою цю проблему" [1, с.27]. Це було характерним для вищезазначеного історичного періоду.

Окрім того, кінець XIX – початок XX сторіччя, як наголошує цей дослідник, характеризувався активізацією творчого пошуку у напрямку вивчення захворювань нервової системи та комплексного вивчення причин порушень психічного розвитку дитини. Визначальною ознакою цього освітнього етапу стало те, що медико-педагогічна допомога цим дітям розглядалася не тільки як вияв гуманізму, а й як соціальна потреба, засіб самозбереження суспільства, як умова "гігієни" шкільного життя. Це дає нам можливість вивчити історико-педагогічні засади корекції особистості учня і загалом генезу корекційного навчання.

Про актуальність даної проблеми для всього суспільства свідчить той факт, що задовго до зазначеного історичного періоду передова суспільна думка тримала в полі зору проблему людини із особливостями психічного та фізичного розвитку. Цікавою, на наш погляд, демонстрацією цього твердження є заява члена французької Академії Наук, депутата Установчих зборів Віктора Гюго про соціальний захист "аномальних" осіб, яку він вивизив у віршованій формі:

"Навчайте грамоти, навчайте їх письму!

Відкрийте школу їм, щоб скасувати тюрму!"

У формі історичної ремарки, на наш погляд, варто буде наголосити на тому, що для слов'янської культури завжди було характерне філантропічне ставлення до людей із певними вадами фізичного чи психічного розвитку.

Перші згадки про гуманне ставлення суспільства до “юродивих” ми знаходимо у “Повісті временних літ” (1074 р. нової ери). За часів правління Софії та Петра I були зроблені перші кроки зі становлення державної системи догляду за “душевнохворими”. Історичною віхою для вітчизняної медичної та педагогічної науки став імператорський указ “Про відкриття будинків для психічно-ненормальних”. На Україні перший подібний заклад був відкритий у 1801 році в м. Полтаві.

Крім виключно психіатричних закладів для дітей та підлітків, що мають відхилення у психічному розвитку, створювалися заклади медико-педагогічного характеру, в яких починається тісна співпраця лікарів та педагогів у напрямку забезпечення комплексного вивчення особистості учня. У 1882 році лікарі Є.Х. і І.В. Маляревські заснували у Петербурзі “Лікувально-виховний заклад”. Поряд із практичною педагогічною та лікарською роботою вони спільно із В.М. Бехтеревим та плеядою інших науковців видавали “Медико-педагогічний вісник”, у якому, зокрема, поряд із теоретичними матеріалами почали виходити праці, що висвітлювали перші кроки діяльності допоміжних установ. Подібні заклади відкривають у 1906 році І.А. Сікорський у Києві і в 1908 році В.П. Кашенко в Москві.

Важливим науковим та громадським форумом, що передував цим подіям став II з’їзд російських діячів із професійної та технічної освіти, що відбувся у 1895 р. Серед багатьох чисельних секцій цього зібрання одна була присвячена питанням роботи допоміжної школи. Матеріали з’їзду, що були поміщені у його бюлетені “Щоденник з’їзду” яскраво свідчать про загальну стурбованість вітчизняної науково-педагогічної громадськості станом справ у сфері допоміжного навчання. Головним досягненням цього форуму стала постановка питань навчання і виховання розумово відсталих дітей вже не тільки у теоретичній, а й виключно у практичній площині. Серед багатьох учасників зібрання особливої уваги заслуговує діяльність Г.І. Россолімо, який у своєму виступі поставив цілу низку нагальних питань. Зокрема: 1) чи можливо стосовно розумово відсталих обмежитися лише турботою про опіку, чи необхідно організувати для них спеціальні навчально-виховні заклади; 2) за умови позитивного вирішення питання, зазначити яка повинна бути їхня організація; 3) чи своєчасне це завдання [3].

Дефектологічна секція з’їзду висунула ряд принципових пропозицій стосовно нагальної потреби вдосконалення допоміжного навчання на державному рівні. Серед них передусім принципове значення мали такі положення заключного документу зібрання:

1) “клопотати перед урядом про влаштування допоміжних шкіл чи класів для тих хто не встигає у навчанні, для дітей дошкільного віку – спеціальних дошкільних садочків, “досяжних і для бідного класу населення”;

2) для дітей, що мають розумові і моральні недоліки, в тому числі й для “ідіотів”, слабо розумних і епілептиків, необхідно влаштування особливих громадських лікарсько-виховних закладів, причому бажано, щоб подібні заклади відкривалися при психіатричних клініках;

3) ці заклади повинні мати лікарські та педагогічні цілі в інтересах здоров'я, розумового, психічного і морального розвитку їх і навчання дітей ремеслам та сільськогосподарській праці;

4) на чолі закладу повинні бути лікарі-психіатри при найближчій співпраці спеціаліста-педагога;

5) бажано утворення, по-можливості, в усіх містах країни лікарсько-педагогічних товариств з метою всебічного вивчення питань догляду і виховання відсталих дітей, а також з метою організації справи догляду і виховання цієї категорії дітей”[3, с. 150].

Цілком точно, як зазначав А.І.Селецький, наступним переломним етапом для вітчизняної дефектології став III з'їзд психіатрів (1909 р.), на якому В.П.Кашенко виступив із доповіддю “До питання про виховання та навчання дефективних дітей”. В цьому програмному документі зокрема зазначалося, що необхідно створити суспільну течію на користь численного класу нещасних дітей в інтересах державної безпеки, шкільної гігієни і педагогіки. І саме тому на лікарів покладається надзвичайно почесне завдання – з'ясувати широке суспільне і державне значення питання про дітей з обмеженими розумовими можливостями і пропагувати ідею необхідності та своєчасності організації державою і громадськістю шкіл та медико-педагогічних закладів для розумово відсталих та інших категорій аномальних дітей [6].

Доречно буде зазначити, що цей період знаменував собою проведення цілої плеяди різних науково-практичних зібрань, на яких були теж всебічно розглянуті питання розвитку допоміжного навчання. Так, у 1908 році відбувся з'їзд психологів. У 1910 році – з'їзди із експериментальної педагогіки, природодослідників та лікарів. У 1911 році – з'їзди народної освіти, лікарів-психіатрів та лікарів-невропатологів. У 1912 році – з'їзд із сімейного виховання. На всіх цих високих науково-практичних зібраннях провідні вітчизняні лікарі та дефектологи (Г.І.Россолімо, В.П.Кашенко, О.Б.Фельцман та ін.) виступали з підсумками своїх досліджень у сфері спеціальної педагогіки, а також відстоювали ідею реалізації на практиці широкої мережі допоміжного навчання.

Вітчизняна олігофренопедагогіка цього етапу свого розвитку характеризувалася певними досягненнями у започаткуванні сітки допоміжних шкіл. Документальним історико-педагогічним свідченням цьому є матеріали Педагогічної Виставки при Харківському навчальному окрузі, зокрема доповідь О.М.Бойової, виголошена при відкритті цієї виставки [2]. Доповідка перш за все наголошувала на вирішенні проблеми вивчення позитивного зарубіжного досвіду організації мережі допоміжних шкіл, що на той час, становили проміжну ланку між “... школою для нормальних та притулком для розумово відсталих” [2, с. 4]. Окрім того, зазначав автор, “п'ятдесятирічний досвід західних країн стверджує, що не менш ніж вісімдесят відсотків дітей, які пройшли допоміжну школу стають здібними до самостійного заробітку” [2, с. 4]. Дослідниця цілком доречно

наголошувала, що школи для “дефективних” дітей не випадкове явище, вони вже давно зайняли свою соціально-важливу освітянську нішу. Школи для дітей з особливими потребами у психічному розвитку, вже із середини дев’ятого століття називають “допоміжними”. З моменту утворення цих освітніх закладів головним їх завданням було виховання дітей у широкому розумінні цієї дефініції, а також розвиток окремих неповноцінних сторін психіки з метою вирівнювання тої дисгармонії здібностей, що є типовою для розумово відсталих.

Ідея створення у Києві закладу освіти, у якому могли б навчатися і одночасно лікуватися розумово відсталі діти була висловлена видатним українським вченим-психіатром професором І.А. Сікорським ще у 1882 році на Четвертому Міжнародному Конгресі гігієни, що відбувся у Женеві. Ця пропозиція вченого знайшла палке схвалення наукової спільноти, але реально втілити її в життя вдалося лише у 1904 році дочкам І.А. Сікорського – Ользі та Олені Сікорським.

У перемові до книги, що відтворювала процес становлення цього унікального медико-освітнього центру, його науковий консультант І.А. Сікорський зазначав: “Очевидно, що у цю хвилину ми стоїмо напередодні значних подій у питаннях вивчення природи дітей та турботи про них. Найближче майбутнє, безумовно, дасть багато нового і непередбаченого. Але найважливіший результат полягає в уточненні факту, що багато з того, що прийнято вважати за природні недоліки дітей чи за аномалії їхніх духовних властивостей, зобов’язане своїм походженням помилкам виховання у перші роки життя. У цьому полягають нові мотиви для всебічного вивчення ненормальних дітей. На шляху такого вивчення педагогіка знайде багато нового та непередбаченого, а Лікарсько-Педагогічні Інститути стануть тією новою клінікою, де діти, які страждають від помилок дорослих знайдуть для себе науково-обґрунтований притулок та зіллення” [5, с. 9]. Отже, в основу створення цього спеціалізованого закладу освіти були покладені педагогічні та психолого-медичні принципи тогочасного бачення проблеми соціалізації дитини із особливими потребами у психічному розвитку. Саме керуючись науково виваженими підходами до вирішення питань комплектації контингенту учнів, Статут Інституту зобов’язував його персонал терміном від шести тижнів до шести місяців проводити ретельну діагностику психофізичного розвитку дитини. Подібний підхід до відбору кандидатів на навчання створював оптимальні можливості для педагогів у питаннях раціонального вибору форм, засобів та методів корекційно-виховної роботи. Напрочуд прогресивним кроком Інституту було і те, що при ньому були створені безкоштовні постійно діючі консультації з питань догляду та виховання розумово відсталих дітей. На думку І.А. Сікорського, подібні консультації виконують функції “... педагогічних амбулаторій, що створюють нові можливості у вивченні дитини на більш широкому матеріалі, ніж той, що міститься в стінах Інституту” [5, с.11].

Цілком доцільним, з точки зору професора та його послідовників, було б і те, що в Інституті необхідно започаткувати підготовку персоналу для аналогічних закладів освіти. Подібна діяльність, за твердженням І.А. Сікорського, цілком би сприяла: "... поширенню у суспільстві здорових ідей стосовно виховання дітей та догляду за ними у перші роки життя у відповідності із завданнями їхнього розумового розвитку" [5, с. 11].

Прогресивними поглядами сім'ї Сікорських доречно вважати і їхнє бачення значимості сімейного оточення для виховання дитини, саме тому одним із найпріоритетніших завдань свого колективу вони вважали створення сімейних умов – важливого елементу корекційно-виховної роботи. "Таким чином, у своїй діяльності Лікарсько-Педагогічний Інститут буде користуватися трьома головними напрямками: сімейним початком, наукою та педагогічним досвідом, і у них буде прагнути знаходити відповіді на складні питання виправлення дитячої душі" [5, с.12].

Про вагомість теоретичних досліджень у цьому навчальному закладі свідчить науково виважений підхід до поділу вихованців на відповідні категорії: перша категорія (розумово відсталі діти); друга категорія (морально недорозвинуті); третя категорія (душевно хворі). Окрім того, до першої категорії, що складала 83,4% від загальної чисельності дітей, входили ще відповідні три групи учнів: важкі випадки, середні, легкі.

З метою чіткої організації занять учні поділялися теж на відповідні групи. В основі цього поділу домінуючим фактором був не вік дитини, а рівень її розумового розвитку. У тих випадках, коли хтось із учнів не відповідав критеріям тієї чи іншої групи – він мав змогу опанувати навчальну програму індивідуально. Таких основних навчальних груп вихованців Інститут налічував три: молодша, середня та старша.

Молодша група (діти семи-дев'яти років) проходила спеціальний курс підготовчих занять за допомогою спеціальних іграшок-пристроїв та навчальних посібників (за типом навчання у допоміжних закладах освіти Франції). Головною метою навчання дітей у цій групі був розвиток різних видів пам'яті (зорової, слухової, рухової); розвиток мовлення; розвиток уваги. Отже, навчання у молодшій групі виконувало важливу пропедевтичну функцію.

Середню групу становили діти віком від 8 до 14 років, які вже починали самостійно читати, писати й рахувати. Доречно буде зазначити, що ця група у свою чергу поділялася на дві підгрупи за диференційованими критеріями інтелектуального розвитку. Учні цієї групи, як і молодшої, навчалися два рази в день і домашнє завдання їм не задавалося.

До старшої групи належали учні, які були здатні самостійно працювати за навчальною програмою. Учні цієї групами займалися один раз в день і проходили приблизний курс перших класів масової загальноосвітньої гімназії.

З метою налагодження чіткого шкільного ритму, сестрами Сікорськими було запроваджене чітке методичне розподілення часу – "шкільно-

педагогічний день”. Приводом для цієї педагогічної знахідки стало те, що на думку засновників Інституту, в учнів відсутні схильності та звички до певної раціональної організації власного часу. “Правильність та визначеність, що увійшла у дитяче життя, вже сама по собі сприяє підйому уваги, або у крайньому разі, підтриманні її на досягнутому рівні. З цією метою в Інституті дотримується чітке проведення часу, що стало можливим завдяки запровадженню шкільно-педагогічного дня” [5, с. 33].

Головною метою навчальної діяльності в Інституті був розвиток мислення дитини, що здійснювалося за допомогою “розумових вправ і навчальних занять”. Спеціальні розумові вправи передбачали розвиток у дітей зовнішньої та внутрішньої уваги, а також інтелектуального почуття і волі. Зовнішню увагу дітей педагоги формували через відповідний розвиток зору, слуху, смаку тощо. З цією метою у навчальному процесі широко використовувалися тогочасні передові технічні засоби навчання, а також різноманітні види наочності, зокрема предметна та зображувальна. Необхідність розвивати увагу, на думку Ольги та Олени Сікорських, викликана насамперед тим, що розумово відсталі діти у значній мірі не помічають, а отже, й не сприймають, або засвоюють у досить спотвореному ракурсі оточуючу дійсність.

Поряд із розвитком зовнішньої уваги педагогічний колектив Інституту тримав у педагогічному полі зору розвиток внутрішньої уваги – вищої розумової діяльності, що є надмірно складною для учнівського контингенту спеціальних закладів освіти і в першу чергу для дітей з особливими потребами у психічному розвитку.

Напрочуд важливе місце у процесі здійснення розумового розвитку належить формуванню інтелектуального почуття та волі, оскільки у розумово відсталій дитині передусім найбільш суттєво порушені основи нормального перебігу душевних процесів. Як доречно у цьому зв'язку зазначали сестри Сікорські, що це проявляється перш за все у повільності, розсіяності, а також у відсутності допитливості та в лінощах дитини. Для реалізації цих доленосних, з точки організації корекційно-виховної роботи, завдань, педагогами цього дитячого закладу було налагоджене чітке чергування, а точніше варіювання виконання учнями завдань у сфері роботи думки та волі. Подібний підхід допомагав уникнути фізичної та духовної втоми. Всі завдання були сплановані таким чином, щоб учень обов'язково довів їх до логічного завершення, що виступало важливим корекційно-виховним підтримкам у його вихованні й навчанні.

Література

1. Бондар В.І. Особливості розвитку дефектологічної науки та практики на ранніх етапах їх виникнення / В.І. Бондар // Дефектологія. – 2001. – №4. – С.27 – 31.
2. Боевая Е.Н. Что такое вспомогательные школы: зачем и для каких детей их устраивают / Боевая Е.Н.. – Харьков: Утро, 1913. – 11 с.

3. Россолимо Г.И. По поводу первого международного съезда по педологии. Сб. статей Вопросы педагогической патологии в семье и школе / Г.И. Россолимо. – С.–Петербург: Школа и жизнь, 1912. – С. 87 – 95.

4. Селецкий А.И. Психопатология дитячого віку / Селецкий А.И. – К.: РВВ КДП ім. О.М. Горького, 1970. – 158 с.

5. Сикорский И.А. Врачебно-педагогический институт для умственно-недоразвитых, отсталых и нервных детей, учрежденный Ольгой и Еленой Сикорскими в Киеве. С отчетом о деятельности за 1905-й и 1906-й годы / Сикорский И.А. – К.: Лито-типография Т-ва И.Н.Кушнарв, 1906. – 58 с.

6. Кашенко В.П. Педагогическая коррекция: Испр. недостатков характера у детей и подростков: Кн. для учителя / Кашенко В.П.. – М.: Просвещение, 1992. – 223 с.

УДК 159.422.76

Рецензент
Колупаєва А.А.
доктор педагогічних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

О.М. Таранченко

У статті розглядаються окремі аспекти індивідуалізації навчання учнів з порушеннями слуху, спрямовані на забезпечення ефективного розв'язання специфічних завдань організації навчального процесу у спеціальних школах для дітей зі зниженим слухом.

Ключові слова: індивідуальні особливості, стилі навчання, індивідуалізація навчання.

В статье рассматриваются отдельные вопросы индивидуализации обучения учеников с нарушениями слуха, которые направлены на обеспечение эффективного решения специфических задач организации учебного процесса в специальных школах для детей со сниженным слухом.

Ключевые слова: индивидуальные особенности, стили обучения, индивидуализация обучения.

In the article the separate aspects of individualization of studies of students are examined with violations of ear, directed on providing of effective decision of specific tasks organization of educational process in the special schools for children with a mionectic ear

Keywords: individual features, styles of studies, individualization of studies of students, with violations of ear.